

KS. ANDRZEJ KICIŃSKI

KATECHEZA I LITURGIA

Przed swoim wniebowstąpieniem zmartwychwstały Pan polecił swoim uczniom: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu” (Mk 16, 15). Duszpasterska misja Kościoła stanowi próbę wprowadzenia w życie tego nakazu Jezusa. Kościół w ten sposób spełnia posługę słowa, która jest częścią procesu ewangelizacji (DOK 50). Wśród rozmaitych form misji głoszenia słowa niezastąpioną funkcję spełnia katecheza. Jest ona istotnym momentem procesu ewangelizacji, a zarazem podstawową działalnością ewangelizacyjną Kościoła.

Nie wystarczy jednak samo nauczanie katechetyczne, konieczne jest powiązanie z liturgią, ponieważ katecheza jest „z natury swej związana z całym sprawowaniem liturgii i sakramentów, gdyż właśnie w sakramentach, a zwłaszcza w Eucharystii, Jezus Chrystus działa najpełniej w celu przemiany człowieka” (CT 23). O ile w pierwszych wiekach, póki istniała instytucja katechumenatu, katecheza z liturgią łączyły się ze sobą wewnętrznie, to od czasów Oświecenia katecheza i liturgia stanowiły dwie odrębne, rozłączne rzeczywistości życia chrześcijańskiego.

1. LITURGIA I KATECHEZA – FRAGMENTARYCZNE ZWIĄZKI

Wiele pokoleń wychowało się na katechizmie klasycznym J. Deharbe’a z połowy XIX wieku, katechizmie apologetyczno-teologicznym pytań i odpowiedzi, definicji neoscholastycznych. Na skutek układu trzyczęściowego (wiara, przykazania, sakramenty) w świadomości wielu dokonał się również

podział na życie wiary i życie sakramentalne jako dwie osobne dziedziny. Przy tym sakramenty były rozpatrywane z punktu widzenia dogmatyki, z prawie całkowitym pominięciem liturgii. Ucząc się katechizmu, poznawano prawdy wiary oraz naukę o sakramentach, w liturgice natomiast – podział roku kościelnego (liturgicznego) oraz obrzędy wszystkich sakramentów. Powyższa forma katechezy powstała w określonej sytuacji Kościoła, to jest jego konfrontacji z racjonalizmem i scjentyzmem drugiej połowy XIX wieku, a zarazem w sytuacji jeszcze mocnej tożsamości wspólnoty religijnej ze społecznością lokalną. Forma ta spełniła ówczesne zadania¹

F. Blachnicki, rozważając problem liturgii i katechezy podkreśla, że liturgia poprzez przedmiot liturgika znalazła swoje miejsce w programie katechetycznego nauczania w XIX wieku i była traktowana jako dziedzina wiedzy religijnej, którą trzeba było „przerobić” obok historii biblijnej, katechizmu, historii Kościoła, dogmatyki i etyki. Była to przede wszystkim nauka o zewnętrznym kulcie publicznym, o świętych miejscach, rzeczach, czasach i rytach, a więc w sumie jakaś encyklopedyczna wiedza o liturgii²

W późniejszym okresie katecheza wydawała się bardziej zainteresowana wymiarem antropologicznym i doświadczeniem (problemy człowieka, doświadczenia życia, miłości i służby) niż celebracją i kultem chrześcijańskim, zapominając także o centralnej roli doświadczenia liturgicznego w rozwoju wiary. Często liturgia była traktowana instrumentalnie w odniesieniu do celów katechetycznych, które nie respektowały jej natury celebratywnej i symbolicznej³

Także po Soborze Watykańskim II wysuwano zastrzeżenia pod adresem liturgii. Zarzucano, że czasami odnotowuje się zjawisko panliturgizmu, kiedy to rozważa się liturgię w oderwaniu od konkretnego życia Kościoła. Krytykowano, że często liturgia jest absolutyzowana, uznawana nie tylko za uprzywilejowaną, ale wręcz wyłączne miejsce zbawczej obecności Chrystusa⁴ Podkreślano też, że liturgia aktualizuje to, co katecheza głosi, redukując w ten sposób zadania katechezy oraz skuteczność i w pewnej mierze „sakramentalność” głoszenia słowa Bożego w Kościele. Poddawano krytyce fakt wynoszenia liturgii do rangi pierwszego źródła ducha chrześcijańskiego

¹ Zob. J. Charytański. *W kręgu zadań i treści katechezy*. Kraków 1992 s. 81.

² Zob. F. Blachnicki. *Kerygmatyczna odnowa katechezy*. W: *Pisma katechetyczne*. T. I. Warszawa 2005 s. 130.

³ Zob. E. Alberich. *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*. Warszawa 2003 s. 263-264.

⁴ Zob. A. Fallico. *Pedagogia pastorale questa sconosciuta*. Catania 2000 s. 366-367.

i tym samym ignorowano uwarunkowania wpływające na rzeczywistą katechetyczną skuteczność liturgii: kontekst socjokulturowy, wymagania pedagogiczne w odniesieniu do osoby, zasady komunikacji międzyosobowej itp.

Praktyka katechetyczna często poświadczała słaby i fragmentaryczny związek z liturgią. To można zauważyć na przykładzie problemu inicjacji chrześcijańskiej, z jej powiązaniem z drogą rozwoju wiary, z sakramentalnym charakterem oraz doświadczeniami życia. Ten proces pozostaje w stanie kryzysu, gdyż dla wielu młodych bierzmowanie jest bardziej końcem niż początkiem rozwoju życia chrześcijańskiego. Praktyka katechezy inicjacyjnej w Polsce potwierdza fakt, że proces „inicjacji” chrześcijańskiej, zamiast być „wejściem” na drogę wiary, staje się w rzeczywistości procesem „zejścia” z drogi chrześcijańskiego wtajemniczenia. Kilka procent młodzieży zaangażowanej w ruchy, stowarzyszenia czy duszpasterstwo akademickie nie zmienia ogólnego obrazu tego masowego opuszczania drogi wtajemniczenia chrześcijańskiego. Chrzty, pierwsze komunie, bierzmowania, a także małżeństwa i pogrzeby w wielu przypadkach to ceremonie i rytury, które nie wydają się być wyrazem autentycznej postawy wiary chrześcijańskiej. Tymczasem sakramenty chrześcijańskie są ze swej natury „sakramentami wiary”, a odpowiedzialni za duszpasterstwo wiedzą, jak trudno jest proponować sakramenty tym, którzy rozumieją je jedynie w kategoriach mało znaczących rytów, czy też tym, którzy pragną je przyjmować jedynie ze względu na panującą opinię społeczną. Są to sytuacje i problemy, które mają wpływ na związek między katechezą i liturgią⁵

2. ODNOWIONE SOBOROWE OBLICZE LITURGII

Ruch liturgiczno-biblijny, jak również soborowa reforma liturgiczna doprowadziły do głębokiej rewizji i pogłębienia tożsamości liturgii, a także poszerzenia jej perspektyw. Wcześniej wielu teologów zauważało negatywne tendencje, obecne w historii: formalizm, rubrycyzm, moralizm, klerykalizm itp. Potrzeba było czasu, aby zostały odzyskane i umieszczone na właściwym miejscu fundamentalne aspekty liturgii: wymiar historiozbowczy, centralność chrystologii (jako celebrowanie i obecność paschalnego misterium Chrystusa), perspektywa eklezjalna i eschatologiczna. Dlatego tak wymow-

⁵ Zob. A. Kiciński. *Przygotowanie do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej*. „Ateneum Kapłańskie” 2004 nr 573 s. 227-236.

nie brzmi definicja liturgii podana przez Sobór: „Słusznie przeto uważa się liturgię za wykonywanie kapłańskiego urzędu Jezusa Chrystusa; w niej przez znaki widzialne wyraża się, i w sposób właściwy poszczególnym znakom urzeczywistnia uświęcenie człowieka, a mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to jest Głowa ze swymi członkami, wykonuje całkowity kult publiczny” (KL 7).

W okresie posoborowym związek między katechezą i liturgią został na nowo przemyślany w oparciu o odnowicielskie treści *Konstytucji o Liturgii* oraz rozwijającą się później reformę liturgii. Nastąpiły zmiany, które wpłynęły na rodzenie się jasnych relacji między tymi dwoma funkcjami eklezjalnymi. Ważnym aspektem, który wpłynął na poprawną relację, było ukazanie związku między liturgią a słowem. Teologia liturgii wydobywa fundamentalną rolę słowa w znaku liturgicznym, które jest nie jakimś dodatkowym czy dołączonym doń elementem, ale czynnikiem konstytutywnym samego rytu. W liturgii, która szanuje prawo objawione jako wydarzenie i jako słowo (zob. KO 2), potrzebne jest zawsze interpretujące słowo profetyczne, które w znaku odsłania ukazaną, jednocześnie aktualizującą się rzeczywistość zbawczą. Oderwanie objawiającego słowa od działania Bożego powodowało w historii niebezpieczeństwo pojmowania objawienia jako pewnego zespołu twierdzeń i prawd, a wiary jako tylko uznania za prawdę objawionych treści⁶

Nie można pominąć również związku liturgii i wiary. Katecheza nie ma na celu zewnętrznego przygotowania do celebracji sakramentów. Liturgia, która jest zawsze „słowem wiary” Kościoła, staje się skuteczna i znacząca tylko wówczas, gdy jest celebrowana i przeżywana w wierze. Człowiek jest usprawiedliwiony przez wiarę. Postawa wiary przynależy wewnętrznie do rzeczywistości liturgicznej i sakramentalnej. Klasyczna teologia twierdziła, że „nie ma owocnego sakramentu bez wiary podmiotu”, a współczesna teologia woli raczej mówić, że „nie ma wydarzenia sakramentalnego bez wiary”. Nie zaprzecza się w ten sposób skuteczności *ex opere operato* spełnionego rytu, ale pragnie się go umieszczać we właściwym klimacie, który pozwala na jego pełną realizację. Zamiast rozdzielenia na „sakrament i wiarę” preferuje się tradycyjną formułę „sakrament wiary”. Wiara nie jest czymś zewnętrznym w odniesieniu do sakramentu, ale jest jego konstytutywną częścią. Stąd katecheza za cel stawia sobie prowadzenie do umiejętności interpretacji życia w świetle słowa Bożego oraz celebrowania w wierze tegoż życia, które Bóg według swojego planu kształtuje w człowieku. W ten także sposób zostaje przezwyciężona mechaniczna i prawie „magiczna”

⁶ Blachnicki. *Kerygmatyczna odnowa katechezy* s. 132-133.

wizja liturgii na rzecz pełnego, świadomego i czynnego w niej udziału (KL 14) oraz właściwego procesu komunikacji. Są to twierdzenia o dużym znaczeniu dla praktyki duszpasterskiej i dla zrozumienia związku, jaki istnieje między liturgią i katechezą⁷

3. ZADANIA WYCHOWANIA LITURGICZNEGO

Bez katechezy liturgia staje się pewnego rodzaju magią, natomiast katecheza bez liturgii staje się indoktrynacją. Dzieło soborowe z pewnością przyczyniło się do przewyciężenia niektórych uproszczeń czy wręcz błędów, takich jak rozumienie liturgii jako „ceremoniału” do przestrzegania czy jako kultu, w którym biernie się uczestniczy, czy też jako automatycznego źródła skuteczności duchowej itp. Praktyka wykazuje, że jesteśmy jednak jeszcze daleko od ostatecznego przewyciężenia braków. Niektórzy wskazują, że duszpasterstwo zostało bardzo zdominowane przez odprawianie tylko Eucharystii, co zubożyło samą liturgię. Niekiedy narzeka się na pewien rodzaj izolacji wychowania liturgicznego, na trwanie wciąż mentalności klerikalnej i rubrycystycznej w odniesieniu do odnowionych obrzędów, jak również na nierozwiązane problemy dotyczących języka i szeroko rozumianej komunikacji w wielu jeszcze celebracjach. Do entuzjazmu posoborowego wkradło się dzisiaj poczucie, że tylko w części zostały zrealizowane wcześniejsze wielkie nadzieje⁸

E. Alberich wskazuje na trzy przyczyny powyżej opisanej sytuacji. Pierwszą przyczyną jest brak odpowiedniej katechezy. Wysiłki zmierzające do odnowy obrzędów nie znalazły oddźwięku w katechezie, w której powinno się zmierzać do zinterioryzowania znaczeń rytów i związanych z tym wymagań formacyjnych. Wiele zmian miało charakter jedynie powierzchowny, bez prób wejścia w działania dotyczące się formowania postaw wiary. Drugą przyczyną jest ograniczenie posoborowej reformy liturgicznej. Mówiąc ogólnie, reforma ta była bardziej odrestaurowaniem (odkrycie i wykorzystanie liturgii z przeszłości) niż twórczą odnową, która zmierzałaby do wypracowania języka symbolicznego i celebratywnego, odpowiadającego dzisiejszej kulturze. Trzecią przyczyną jest zubożenie w sposobie celebracji. Oprócz swoich ogra-

⁷ Zob. A. Hajduk. *Katecheza i liturgia*. Kraków 1999 s. 52.

⁸ Zob. S. Lech. *Wymiar liturgiczny*. W: *Podstawowe wymiary katechezy*. Red. M. Majewski. Kraków 1991 s. 75.

niczeń, reforma liturgiczna zostawia jeszcze szeroką przestrzeń dla twórczości i przystosowania, gdyż bardzo rzadko została ona umiejętnie wykorzystana w sensie pastoralnym. Poza słabą znajomością ducha i wewnętrznej struktury celebracji brakuje jeszcze dialogu z naukami o człowieku i języku, podstawowymi narzędziami dla odpowiedniego rozwinięcia tkwiącej w liturgii chrześcijańskiej siły oddziaływania symbolicznego i ekspresywnego. Problem relacji katechezy i liturgii wymaga więc wciąż nowego poszukiwania, aby te dwie dziedziny nie były jedynie przedmiotami nauczania, lecz nabierały ewangelicznego wymiaru przekazu i świadectwa wiary⁹

4. EWANGELIZACJA, KATECHEZA I LITURGIA

Istnieje konieczność opracowania wzajemnych związków ewangelizacji, liturgii i katechezy, które pozwoli na ponowne usytuowanie liturgii w całym kontekście życia chrześcijańskiego w celu uniknięcia jej izolacji czy absolutyzowania. W dokumentach katechetycznych i praktyce duszpasterskiej można dostrzec dążenie do przewyciężenia tradycyjnego duszpasterstwa liturgiczno-sakramentalnego na rzecz jego ukierunkowania ewangelizacyjnego (zob. KKK 1072).

Według E. Albericha, aby zrealizować zadanie, jakie stoi przed katechezą i liturgią, dotyczące odnowienia jedności między podstawowymi wymiarami życia chrześcijańskiego, które w historii oddzieliły się od siebie, trzeba uwzględnić dwa podstawowe wskazania. Po pierwsze, konieczne jest odbudowanie jedności i całości doświadczenia chrześcijańskiego, zarówno w odniesieniu do życia wspólnotowego, jak i jako bodźca do rozwoju i świadectwa. Życie wiary nie może uprzywilejowywać żadnego ze swoich wymiarów (koncentrując się np. na liturgii, sakramentach, wyborach życiowych czy na relacjach wewnątrz wspólnoty), ale musi zabezpieczyć obecność elementów fundamentalnych w życiu chrześcijańskim: głoszenie słowa, służba, celebracja i wzajemna komunika. Po drugie, konieczne jest ponowne umieszczenie w centrum życia wiary – nadziei – miłości. Powinno się przestawić akcent w duszpasterstwie, szczególnie w odniesieniu do dotychczasowej praktyki sakramentalnej. Rozwój w wierze, w nadziei i w miłości winien stać się w ten sposób decydującym kryterium w rozwiązywaniu jakże wielu problemów związanych z duszpasterstwem sakramentalnym: przy-

⁹ Alberich. *Katecheza dzisiaj* s. 269-270

stępowanie do sakramentów, wiek inicjacji, dopuszczenie do sakramentów itp. Tylko celebracja, która wypływa z wiary i prowadzi do wiary, nawet w formie niedoskonałej, zasługuje na to, aby była promowana w duszpasterstwie. Dzisiejsze duszpasterstwo musi położyć nacisk nie tyle na liczbę „praktykujących”, ile na rodzenie się prawdziwie „wierzących” I to jest wyzwanie, które pojawia się dziś przed katechezą: przemieniać powszechną obecnie praktykę rytów w praktykę wiary, której obrzęd winien być wyrazem i zarazem bodźcem¹⁰

Natomiast P Mąkosa wśród propozycji dla odnowionej relacji katecheza, liturgia i ewangelizacja w kontekście katechezy inicjacyjnej postuluje rezygnację z intelektualizmu (w tym z egzaminu z kilkuset pytań przed Pierwszą Komunią świętą i bierzmowaniem). Stwierdza, że wiedza religijna jest ważna w procesie wychowania chrześcijańskiego, ale nie może przysłonić innych wymiarów tego wychowania. Wskazuje także na konieczność poruszania problemów egzystencjalnych tak, aby katecheza stała się bliska życiu dzieci i młodzieży. Nie chodzi o to, aby w katechezie pomijać sprawy nadprzyrodzone i sprowadzić nauczanie religii do kolejnej lekcji wychowawczej, ale żeby ukazywać sprawy wiary w kontekście życia katechizowanych. Podkreśla się konieczność położenia nacisku na osobiste doświadczenie wiary, w czym mogą pomóc formy przeżyciowe, np. celebracje, świadectwa. Należy zachęcać do poszukiwania doświadczenia wspólnoty Kościoła, bardziej ewangelicznego, mniej przywiązanego do swoich spraw, bardziej bliskiego współczesnej kulturze. Chodzi mu o ukazanie innego oblicza Kościoła, tak aby Kościół nie kojarzył się tylko z kancelarią i formalizmem, ale ze wspólnotą ludzi wspólnie zdążających do zbawienia¹¹

Poszukując poprawnego związku katechezy i liturgii, trzeba zauważyć, że są to dwa aspekty ewangelizacji. Liturgia posiada olbrzymi potencjał ewangelizacyjny i katechetyczny, a nawet sama jest, nie tracąc swojej specyfiki, formą wybitnie ewangelizacyjną i katechetyczną. Także katecheza posiada swój olbrzymi potencjał ewangelizacyjny i liturgiczny. Stąd też ten organiczny związek między liturgią a katechezą, który przez wiele lat był odseparowany i ograniczał się do pojedynczych celebracji może być na nowo ukazywany jako dwie różne, ale nierozzerwalne rzeczywistości, w świetle poprawnie rozumianego procesu ewangelizacji.

¹⁰ Alberich. *Katecheza dzisiaj* s. 271.

¹¹ Zob. P Mąkosa. *Przyszłość katechezy inicjacyjnej*. W: *Przekroczyć próg Kościoła*. Red. K. Mielcarek. Lublin 2005 s. 109-123.

5. LITURGIA POTRZEBUJE KATECHEZY

Liturgia spełnia również funkcję dydaktyczną i wychowawczą (zob. PG 35). Liturgia, z jednej strony, domaga się katechezy wprowadzającej, z drugiej zaś sama staje się żywą katechezą. Paweł VI zwracał uwagę, że katecheza, jako inicjacja do życia eklezyjalnego, przyjmuje zadania o charakterze mistagogicznym, a więc wychowuje do liturgii tak, aby celebracja obrzędów chrześcijańskich czy też obecna w niej droga wiary były prawdziwe (EN 43).

Dyrektorium ogólne o katechizacji podkreśla, że katecheza, oprócz ukazywania znaczenia liturgii i sakramentów, powinna wychowywać uczniów Jezusa Chrystusa do modlitwy, dziękczynienia, czynienia pokuty, odmawiania modlitw z ufnością, ducha wspólnoty, właściwego zrozumienia symboliki, ponieważ wszystko to jest konieczne do prawdziwego życia liturgicznego (DOK 85). Katecheza, prowadząc do pełnego, świadomego i czynnego uczestnictwa w celebracjach liturgicznych wiernych, ma za zadanie wyjaśniać i wprowadzać do różnych wymiarów życia liturgicznego. Po pierwsze, do wymiaru celebratywnego: ponieważ liturgia ma charakter symboliczny, katecheza musi wprowadzać do jej zróżnicowanych rytów i form ekspresji. Po drugie, do wymiaru misteryjnego: liturgia, będąc wyraźnym działaniem o charakterze upamiętniającym wydarzenia zbawcze, potrzebuje katechezy, która wyjaśniałaby doświadczenia biblijne i eklezyjalne zawarte i ukazywane w rytach. Po trzecie, do wymiaru egzystencjalnego: o ile liturgia jest celebracją życia i odkupionej egzystencji, o tyle katecheza musi wychowywać do przekonań i postaw, które mają wyrażać w życiu te prawdy, a więc do akceptacji drugiego, do gościnności, umiejętności dziękowania, słuchania, przyjmowania zobowiązań, do komunii, odpowiedzialności itp.¹²

Liturgia potrzebuje katechezy, aby uwypuklić znaczenie liturgii jako specyficznego miejsca oraz czasu formowania i urzeczywistniania życia chrześcijan. W liturgii bowiem dokonuje się uświęcenie życia chrześcijan. Katecheza może ustrzec przed proponowaniem jakiejś abstrakcyjnej świętości czy świętości formowanej według jakichś modeli. Katecheza przypomni, że chodzi o kształtowanie człowieka według zamysłu Pana Boga, tak jak nam to objawia słowo Boże i ukazuje Tradycja i co aktualnie definiują konsekwentnie dokumenty kościelne¹³

¹² Zob. L. Della Torre. *Evoluzione dell'esperienza liturgica*. W: *Chiesa in Italia: 1975-1978*. Red. A. Abelli. Brescia 1978, s. 70.

¹³ Zob. Z. Kiernikowski. *Światło i moc liturgii. Katechezy liturgiczne*. Część I. Warszawa-Siedlce 2004 s. 5.

6. KATECHEZA POTRZEBUJE LITURGII

Tam, gdzie katecheza nie jest ożywiana życiem sakramentalnym, przybiera formę czystego intelektualizmu. Katecheza potrzebuje liturgii, aby pozostać katechezą i ochronić się przed dydaktyzmem. Stąd liturgia jest obecna w każdej katechezie przez modlitwę. Modlitwa rozpoczynająca i kończąca katechezę ma swój wymiar liturgiczny. Stwarza ona przestrzeń liturgiczną i nadaje katechezie charakter spotkania z Chrystusem¹⁴

Katecheza potrzebuje liturgii podczas przygotowania do sakramentów świętych. Można powiedzieć, że większość treści katechetycznych dotyczących sakramentów jest w mszale. Szczególnie w katechezie przed Pierwszą Komunią świętą są obecne teksty liturgiczne. Centralne miejsce liturgii w nabywaniu doświadczeń wiary sprawia, że katecheza, także w swoich zróżnicowanych formach realizacji, znajduje w niej źródło inspiracji oraz wsparcie, przede wszystkim poprzez wymiar celebracyjny, w który włącza wiernych. Katecheza zwykle realizuje się w kontekście roku liturgicznego i w ścisłym, organicznym związku z sakramentami. Z katechezą związane są też różnego rodzaju praktyki duszpasterskie wypływające z liturgii. Katecheza przygotowuje do uczestniczenia w nabożeństwach, takich jak różaniec, roraty, droga krzyżowa, rekolekcje, nabożeństwa majowe, nabożeństwa pierwszopiątkowe i inne.

Katecheza potrzebuje liturgii, albowiem uprzywilejowaną formą języka liturgicznego jest symbol i celebrazione. Katecheza nie może pomniejszać języka celebracji i symbolu, gdyż wymiar celebracyjny i symboliczny należy wewnętrznie do całej dynamiki procesu katechetycznego. Liturgia korzysta obficie z języka symbolicznego. Symbol jest też fundamentalnym środkiem wyrazu w życiu ludzkim, szczególnie w wyrażaniu najgłębszych i życiowo znaczących doświadczeń. Może on być określony jako znak, który – poza swoimi bezpośrednimi znaczeniami – zbiera, streszcza i wyraża bogate, złożone znaczenia, które nie mogłyby być wyrażone w inny sposób. Człowiek jako istota duchowo-zmysłowa potrzebuje symboli, aby przybliżyć sobie to, co duchowe. Niekiedy mgliste odczuwanie ich bogatej treści może mu powiedzieć więcej niż słowa. Symbole bowiem łączą w jedno ogólne wrażenie najbardziej różne rzeczy, natomiast mowa tylko w sposób cząstkowy i stopniowo uświadamia to, co symbole w jednej chwili przedstawiają duszy

¹⁴ M. Zając. *Katecheza parafialna*. W: *Wybrane zagadnienia z katechetyki*. Red. J. Stala. Tamów 2003 s. 156.

ludzkiej. Gdy patrzymy na nieprzejrzenie rozległy świat symboli, spostrzegamy różne dziedziny, które opierają się jedne na drugich, wzajemnie się przenikają i – nie biorąc pod uwagę wszelkiego rodzaju pogańskich wypaczeń i zniekształceń – tworzą hierarchiczną strukturę¹⁵

Chrześcijanie pierwszych wieków znali symbole tak dobrze jak alfabet, a może nawet lepiej, bo nie wszyscy umieli czytać. Jezus, głosząc swą naukę, najczęściej czerpie obrazy ze świata przyrody i życia codziennego. Sam nazywa siebie winną latoroślą, chlebem, światłem, bramą, pasterzem, kamieniem węgielnym itp. Słowa i czyny Chrystusa są typami działania łaski w tajemnicy Kościoła, którego misją jest włączenie rzeczy ziemskich w zbawcze dzieło Chrystusa. Kościół realizuje tę misję m.in. przez katechezę. Podobnie Ojcowie Kościoła, głosząc kazania do ludu, czerpali przykłady ze świata symboli. Symbole traktowano jako mowę obrazów, której dzisiaj na nowo trzeba się uczyć, a przyswajano ją sobie w duchowej atmosferze, którą dzisiaj trzeba tworzyć. Katecheza potrzebuje symboli liturgicznych i przestrzeni liturgicznej, aby nie pozostać na poziomie lekcji abstrakcji¹⁶

Charakterystycznym elementem liturgii jest język celebracji i świętowania. Święto, wspólnie z celebracją, która jest jego centralnym momentem, ma fundamentalne znaczenie antropologiczne, nadając świętowaniu swoistą wagę w procesie przekazu wiary. Celebracja i świętowanie mają rzeczywiście podstawowe znaczenie dla życia osoby, grup, ludów i są ściśle związane z rozwojem doświadczeń religijnych. Podkreśla on znaczenie pedagogiczne i katechetyczne każdego celebrowania: są to uprzywilejowane momenty dla potwierdzania i zinterioryzowania wartości. Zwłaszcza że celebracja i święto odpowiadają na wymaganie i potrzebę życia wspólnotowego i przynależności do własnej grupy, do własnej rodziny, do własnego narodu. Święto jest czasem spotkania, porozumiewania się, odkrywania własnych korzeni i własnej zbiorowej tożsamości. Celebracja i święto mają przez to wielki wpływ na skuteczność wychowywania do poczucia przynależności i do wspólnotowego wymiaru życia. Ważnym wymiarem katechetycznym celebracji jest znaczenie eschatologiczne, gdyż jest głoszeniem i zarazem antycypacją oczekiwanej przyszłości. Typowe dla święta gesty (specjalny strój, podarunki, uczyty, marnotrawstwo, przekraczanie niektórych reguł ży-

¹⁵ Zob. A. Kiciński. *Wybrane funkcje stosowania symboli w katechezie*. W: *Komunikacja w katechezie*. Red. J. Zimny. Sandomierz 2003 s. 66.

¹⁶ Zob. tenże. *L'intimo rapporto tra la perdita della cultura narrativa e la distruzione dell'esperienza propria della nostra società secondo Hubertus Halbfas*. „Salesianum” 65:2003 s. 49-89.

cia społecznego itp.) są wyrazem antycypowania innego świata, alternatywnego, o którym ludzie śnią i którego pragną. Dochodzi wtedy do głosu inna niż codzienna, zwyczajna logika: w jakiejś mierze chce się głosić pragnienie świata idealnego. I w tym sensie liturgia ukierunkowuje i pobudza osoby do pozytywnej i nowej przyszłości. Autor stwierdza, że celebrowanie i święto są uprzywilejowanym sposobem głoszenia fundamentalnych wartości życia i poszukiwania ich najgłębszego sensu. Dlatego posiadają wielką wartość pobudzającą i wychowawczą. I nie tylko: ze względu na zawarte w nich treści mają w sobie zawsze coś religijnego i mogą stawać się wyjątkowym narzędziem dla ukazywania religijnego wymiaru życia¹⁷

ZAKOŃCZENIE

W refleksji teologicznej dąży się do odnowienia jedności między podstawowymi wymiarami życia chrześcijańskiego, które w historii oddzieliły się od siebie. Zauważa się powrót do tradycji Ojców i starożytnego katechumenatu jako modelu każdej katechezy, wskazując na owocną życiową syntezę między celebrowaniem, słuchaniem słowa Bożego, wyznaniem wiary i doświadczeniem chrześcijańskim. Synteza ta jest daleka od odrębnego i niezależnego traktowania tworzących ją elementów, będąc w istocie jedynym w swoim rodzaju doświadczeniem dojrzałej jedności.

Katecheza przestała być już utożsamiana z katechizmem, gdzie w pytaniach i odpowiedziach można było dowiedzieć się także o liturgii. Katecheza powróciła do podstawowego celu, jakim jest prowadzenie do umiejętności interpretacji życia w świetle Słowa Bożego oraz celebrowania w wierze tegoż życia, które Bóg według swojego planu kształtuje w człowieku. W ten także sposób zostaje przewyższana mechaniczna i prawie „magiczna” wizja liturgii, aby stać się pełnym, świadomym i czynnym udziałem oraz właściwym procesem komunikacji. Powstają opracowania teologiczne poświęcone wzajemnym związkom ewangelizacji, liturgii i katechezy, które pozwalają na ponowne usytuowanie liturgii w całym kontekście życia chrześcijańskiego, w celu uniknięcia jej izolacji czy absolutyzowania. Zakorzenia się świadomość, że liturgia potrzebuje katechezy, aby nie pozostać na zewnętrznym rytualizmie. Także katecheza dzięki liturgii może ustrzec przed proponowaniem abstrakcyjnej świętości. Tam, gdzie katecheza nie jest

¹⁷ Alberich. *Katecheza dzisiaj* s. 276-277

ożywiana życiem sakramentalnym, przybiera formę czystego intelektualizmu. Katecheza nie może zrobić niczego innego, jak tylko zadbać o obecność liturgii, bez celebracji bowiem wiara nie jest ani przekazem, ani dojrzwaniem wiary. Stąd postulat, aby rozwijać formy działania katechetycznego na wzór poszerzonej metody rewizji życia: widzieć, oceniać, działać i celebrować. Zgodnie ze słynną zasadą *lex credendi, lex orandi* liturgia zawiera i wyraża w formie ekspresyjnej i jednolitej całe orędzie chrześcijańskie i jest uważana za niewyczerpane źródło katechezy.

BIBLIOGRAFIA

- Kamiński R.: *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym*. Lublin 1997.
- Kiciński A.: *Iter christianae initiationis w świetle dokumentów katechetycznych Kościoła katolickiego w Polsce*. „Teologiczne Studia Siedleckie” 1:2004 s. 71-94.
- *Dialog Mistrza z uczniami. Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*. „Katecheta” 49:2005 nr 10 s. 16-22.
- Krakoviak Cz.: *Katechumenat chrzcielny dorosłych w Kościele posoborowym*. Lubin: KUL 2003.
- Murawski R.: *Wczesnochrześcijańska katecheza*. Płock 1999.
- Zajac M.: *Katecheza w świetle Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*. „Roczniki Teologiczne” 52:2005 z. 6 s. 79-93.

CATECHESIS AND THE LITURGY

Summary

Theological reflection tends to make anew the unity between the basic dimensions of Christian life, which in history have separated from one another. One notices a return to the tradition of ancient catechumenat as a model of any catechesis, indicating the fruitful synthesis between celebration, listening to the word of God, confession of faith, and Christian experience. Catechesis has ceased to be identified with the catechism, where one by questions and answers could learn also about the Liturgy. Catechesis has come back to the basic goal, i.e. teaching people how to interpret life in the light of the word of God and celebrate this life in faith, the life which God, following His plan, shapes in the human being. Thus the postulate to develop the forms of catechetical activities according to the pattern of the broadened method to revise life: to see, to evaluate, to act, and to celebrate.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: katecheza, liturgia, ewangelizacja, język liturgiczny, metoda: widzieć, oceniać, działać, celebrować.

Key words: catechesis, the Liturgy, evangelisation, liturgical language, method: to see, to evaluate, to act, and to celebrate.